

Oponentský posudek na bakalářskou práci
Vliv osvícenství a romantismu na současnou debatu o národní identitě ve Francii, kterou napsala Anna Kopecká

Téma: Bakalářská práce pojednává o kontroverzním zákoně, kterým bylo v roce 2004 ve Francii zakázáno nošení muslimských šátků na státních školách. Uvedený zákon vyvolal nejen velkou veřejnou polemiku, ale vedl také k hlubší reflexi základních ideových východisek francouzské politiky. V teoretické reflexi se přitom dostaly do popředí otázky francouzského republikanismu, jeho laického rázu a kulturní a náboženské neutrality. Autorka dokázala ve svém výkladu přehledně zvládnout tento velký oblouk spojující empirické a politické události s jejich teoretickým osvětlením a pustila se neohroženě do výkladu základních pojmů republikánské politické teorie. Její výklad má náležitou teoretickou hloubku a udržuje si živost argumentace vztažené k tématům aktuální veřejné polemiky.

Struktura: Autorka svůj výklad rozdělila do tří hlavních kapitol, které mají své vnitřní členění, a látku tak náležitě a přehledně utřídila, byť v úvodu se poněkud zapletla do členění dle částí, které sice na sebe ve výkladu navazují, ale jejich číslování je matoucí. Na str. 9 tak můžeme číst: „Ve třetí části provedu kritickou analýzu ...“ a následuje věta: „... ve druhé části se tak pokusím daný problém řešit.“ V jejím číslování vskutku může druhá část navazovat na část třetí.

Členění práce ovšem přehledně zachycuje osu celého výkladu. Nejprve se autorka věnuje samotnému zákonu z března 2004, připomíná jeho historické pozadí a všímá si legislativního zázemí a průběhu projednávání v parlamentu. V této kapitole se také zabývá veřejnými polemikami, které zákon vyvolal a vztahuje je k vůdčím idejím francouzského republikanismu: svoboda, rovnost, bratrství, které v polemice ale odhalují svou odvrácenou tvář: poddanství, nerovnost, vyloučení. Ve druhé kapitole se podrobněji věnuje dvojí možné tematizaci národní identity, ať už v podání republikanismu či nacionalismu. Teoretickým vodítkem je přitom autorce Meineckeho a Renanovo pojetí národní identity, které nahlíží v polarizujícím podání osvícenství a romantismu. Dichotomie této dvojí tradice je shledána neuspokojivou, a tak se autorka ve třetí kapitole obrací k teorii Ramona Máize, který v občanském patriotismu osvícenské a republikánské tradice sleduje „vnitřní hranici“, která umožňuje tematizovat její odvrácenou, skrytou tvář. V daném případě francouzského republikanismu se pak dozvídáme, že touto skrytou tvář občanského patriotismu je katolickém dědictví. Autorka tak dospívá ke své ústřední tezi: „Zákon zakazující nošení muslimského šátku není skutečně sekulární, neboť byl vytvořen na základě katolického dědictví země.“ (s.36)

Připomínky:

1) Na str. 8 čteme, že „debata o nošení muslimského šátku ve státních školách byla započata ve Francii kolem roku 1900 jakožto odpověď na vynořující se duchovní sílu islámu, který se pomalu ale jistě stával druhým nejrozšířenějším náboženstvím ve Francii“. Nicméně první muslimský chrám byl ve Francii údajně otevřen v roce 1922 a další až po druhé světové válce.

2) Tamtéž se dozvídáme, že „základním kamenem francouzské společnosti je akt oddělení státní moci od církve, jenž proběhl v roce 1905 ... Tento zásadní fakt byl výsledkem téměř dvacetiletého procesu debat a tendencí, které nabízely dvojí vizi Francouzské republiky: klerikální Francii nevylučující možnost konkordátu či republikánskou a sekulární Francii.“ To sice vyhovuje intenci práce, ale je to mylné. Směrodatný byl přece střet mezi monarchismem a republikanismem, kde klerikalismus byl součástí monarchismu. Přeformulovat tento konflikt v podobě klerikalismus versus laickost je možné, ale jednostranné. Určitě ale nelze říci, že jde o dvě vize Francouzské republiky, právě republikanismus byl totiž v sázce.

3) K čemu koncept epistemické komunity?

Když líčí historické pozadí přijetí zákona, správně autorka zmiňuje Baroinovu zprávu a Stassiho komisi. Nicméně pak se odvolává na teorii epistemické komunity a tvrdí, že Stassiho komise byla

epistemickou komunitou, která politické elitě: a) identifikovala problém, b) navrhla rámec pro jeho řešení. Podle mého soudu se tak dostává ve výkladu na slepou kolej. To je zvláštní argumentace. Vzhledem k cíli práce – dejme tomu, že jím je odhalení katolické tváře francouzského republikanismu - by bylo vhodnější zaměřit se na to, jak problém nošení muslimských šátků identifikovali politici a veřejnost. Nošení muslimských šátků bylo docela dramaticky a působivě diskutováno spíše v novinách a v hospodách než mezi akademiky. Větší váhu při identifikaci tohoto problému zjevně měli Le Penovi nacionalisté než epistemičtí experti ze Stassiho komise. Ostatně sama autorka zmiňuje jinde a často faktor, který nazývá „vzestup duchovní moci islámu“. Nicméně oceňuji, že autorka si osvojila teoretický model epistemické komunity a dokázala jej argumentačně využít.

4) Nevhodné užívání výrazů „skutečně“ a „opravdu“, když jde o „výklad mýtu“.

Na str. 9 čteme: „... daný zákon ... není vůbec zákonem skutečně laickým, nýbrž nábožensky podmíněným.“ Musíme tedy nabít dojem, že se hledá „opravdová laickost“. Mohla by podle autorky tedy existovat nějaká „nemytologická republikánská laickost?“

Podobně, na str.13 se autorka pochybovačně ptá: „Hájí šátkový zákon hodnoty svobody, rovnosti a bratrství doopravdy v moderním, republikánském smyslu?“ Předpokládá tedy možnost nějakého skutečně moderního republikánského pojetí rovnosti, svobody a bratrství?

Ještě více zamotané je další tvrzení na str. 17. Zde autorka nejprve vyloží, že zákon odporuje osobní svobodě, neboť občanky nesmí nosit šátek do školy, i když by to třeba chtěli. Svoboda ve francouzské tradici má tedy čistě liberální význam nevměšování, má být ale řeč o republikanismu. Poté autorka uvádí, že daný zákon ruší rovnost, neboť dívky, když chtějí nosit šátek, nemohou do státní školy, a tak je jim odepřen rovný přístup ke vzdělání. Tvrdí proto, že „zákon neguje princip rovnosti v pravém slova smyslu“. Nicméně také tato argumentace o rovnosti v přístupu ke vzdělání je čistě liberální. Nicméně autorka se tváří jako by odvodila argumenty proti občanskému patriotismu. O jakém „pravém smyslu“ svobody a rovnosti je řeč. Je to pravý smysl liberální nebo republikánský? Anebo jsou pravá a skutečná ona „mytologická odhalení katolického podvědomí“? Autorka se nehlásí ani k liberalismu, ani k republikanismu, ale k teorii politické mytologizace skutečnosti. Může být ale její „výklad“ republikánského mýtu odhalením skutečné laickosti? Když ne, jak potom rozumět závěrečnému tvrzení autorky na str. 36, že „ daný zákon není skutečně sekulární, neboť byl vytvořen na základě katolického dědictví.“ Není to spíše „zajímavá“ politická mytologizace?

5) Docela důležitý je výklad dichotomie občanský patriotismus versus etnický nacionalismus, které autorce umožňuje přejít k odhalení skryté tváře republikanismu. Přejít je ale nedostatečně vysvětlen.

Nejprve autorka s pomocí různých polarizací onu dichotomii mezi občanským patriotismem a etnickým nacionalismem osvětluje z různých stran.

a) Stát versus etnicita: v jejím podání: národní identita budovaná politicky „shora“ nebo etnicky „zdola“. (Menší pochyba: ale co americký republikanismus. Ten byl instalován státem shora? Nebo spíše republikáni udělali revoluci zdola?)

b) Osvícenství versus romantismus

c) Renan versus Meinecke. (Menší pochyba: Meinecke není prostě romantik, tak jako Renan není prostě osvícenec. Těžko mluvit o romantismu a osvícenství ve 20. století. Ale budiž, tyto dichotomie jsou užitečné ve snaze osvětlit rozdíly v pojetí národní identity).

Pak ale přichází zlomový krok, který je ale zmatečný. Nejprve autorka vyhlásí „empirickou neudržitelnost“ dichotomie mezi občanským patriotismem a etnickým nacionalismem, aniž ale uvede jediný empirický doklad. Pak mluví o teoretickém paradoxu (Je to ale paradox? V čem je dichotomie paradoxní?) Své vysvětlení začíná odkazem na knihu o přistěhovalectví od P. Barši a A. Baršové, kteří podle ní tvrdí, že „idea občanského patriotismu si (gramatická chyba – m.z.) nikdy neobjevuje reálně samostatně, bez nacionalismu nikdy nemůže patriotismus vzniknout.“ Máme tedy tezi „bez nacionalismu (zřejmě etnického? – m.z.) není občanského patriotismu“. Není mnoho co namítnout. Může to být dobrá relativizace uvedených přepjatých polarizací. Ale autorka z této nejasně formulované věty Baršových odvozuje mnohem více. Jako když vystřelí z pistole uvádí své ústřední tvrzení: „Tudíž za francouzským republikanismem se musí nutně skrývat státní

nacionalismus. Přestože se Francie definuje jako laický stát, vychází z velice důležitých katolických kořenů, které jsou však skryté.“ Jaképak „tudíž“ a „nutně musí“?

Dvě věci bych zdůraznil: 1) Předně autorka se pohybuje v kruhu. Původně mluvila o „paradoxu“ mezi etnickým nacionalismem a občanským patriotismem, přičemž občanský patriotismus zároveň charakterizovala jako nacionalismus „shora“ tedy jako státní nacionalismus. Ve větě „francouzský patriotismus v sobě skrývá státní nacionalismus“ tedy jenom opakuje toto své původní tvrzení. Není to žádný nový poznatek, natož paradox.

2) Hlavně ale z toho nelze odvodit tvrzení, že „laický stát s jeho občanským patriotismem má katolické kořeny.“ Možná, že má, možná že nemá. Z argumentace, kterou uvádí autorka, to ale nijak neplyne, ani z knihy Baršových, ani z výkladu národní identity podle Renana či Meineckeho. Teprve z výkladu Ramóna Máize, který následuje ve třetí kapitole, se dozvídáme, jak lze „za“ francouzským republikanismem odhalit jeho katolické kořeny. Autorka by se ale neměla tvářit, že takový poznatek vyplývá z toho, co uvedla na předchozích stránkách. Máizova analýza pak umožňuje autorce vše, co potřebuje: i) aby mluvila o mýtu občanského patriotismu, ii) aby v polarizaci mezi občanským patriotismem a etnickým nacionalismem spatřovala paradox a iii) aby „nalezla“ v pozadí francouzského republikanismu katolické kořeny. Přestože je práce dobře strukturovaná, návaznost argumentace je místa chabá.

Uvedené připomínky ovšem povětšinou přesahují ráz bakalářské práce. Na bakalářské práci oceňuji především schopnost autorky osvojit si poměrně složitou teoretickou pozici a rozvinout ji v argumentaci. Autorka přitom osvědčila značné schopnosti intelektuální, ale též stylistické, když dokázala dát obecným argumentům srozumitelný jazykový výraz a udržela přitom vazbu na veřejné diskurzy o základních ideách francouzského republikanismu. Navrhuji klasifikovat práci mezi stupni výborně až velmi dobře.

Doc. PhDr. Milan Znoj

V Praze dne 13. 6. 2012